

Szeli István

EGY DÉLSZLÁV HŐSÉNEK-CIKLUS FORDÍTÁSÁNAK KÖZZÉTÉTELE ALKALMÁBÓL*

A levéltárak és kézirati hagyatékok egykori vattatóját csöndes megalégedéssel tölti el, hogy nem volt minden haszon nélkül való az iparkodása, hogy fölkelte az érdeklődést a kevésbé attraktív témák, a regionális jelenségek, a kallódó kéziratok, a feledésbe merült életművek, a „kismesterek” munkája iránt. Ma is következetesen vallja ugyanis, hogy a kulturális kapcsolatok sorsa nemcsak a vivőereken múlik, hanem a kapillárisokon is. Megelégedésének az oka, hogy Jung Károly filológiai szenedélye és friss invencióval párosult szívós nyomozómunkája nem mindennapi eredménnyel gyarapította irodalomtudományunk eddigi vállalkozásait: napfényre hozta Borislav Jankulovnak, a magyar–szerb szellemi érintkezések, történelmi kapcsolatok és kulturális kölcsönhatások egykori szorgos kutatójának egy már általa is elveszettnek gondolt munkáját. A szerb hősepikai hagyomány egy jeles ciklusának magyar fordításáról van szó, amelynek kiadásra előkészített kéziratát Jankulov 1914-ben helyezte letétbe a Nemzeti Múzeumban, jobb időkre várva, mivel mint a k.u.k. hadbavonuló tisztjének nem volt lehetősége a munka publikálására. Onnan került el más gyűjteményekbe, míg aztán szem elől nem veszett. Mindeddig így tudta ezt e sorok írója is, akinek mintegy harminc esztendeje maga a fordító mondott el egyet s mást a kézirat hányatott sorsáról. A címben említett kiadvány utószava azonban sok mindenben helyesbíti eddigi ismereteinket a kérdéstről, sőt földerített dokumentumaival a közlés idején kilencedik évtizedében járó Jankulov emlékeztetének a hézagait is sok helyen pótolja.

A fordítás föltárása egy kissé a Neptunus fölfedezésének a körülményeit juttatja eszünkbe: annak meglétére is sokáig csak külső mozzanatok, távoli és azonosítatlan jelzések engedtek következtetni, s noha sejthető volt belőlük az ismeretlen bolygó tömege és helyzete, minőségének és anyagi összetételének a megállapítását mégiscsak a közvetlen megfigyelés tette

* Délszláv hőseinek Székely Jánosról. Fordította és a bevezetést írta BORISLAV JANKULOV. Utószó kíséretében közléstesi JUNG KÁROLY. Forum Könyvkiadó – A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1990

lehetővé. Nyomozó útja során Jung Károly a Révai Lexikon (mint megállapította: téves) közléséből indult ki, amely 1914-ben kiadott tizedik kötetében Jankulov „szerb románegyűteményének magyar fordításáról” ad hírt. Jung nyomjelző dokumentumai a továbbiakban a Sebestyén Gyula hagyatékában talált Jankulov-levelek; a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának a kéziratos anyaga; Szeli István Borislav Jankulovval foglalkozó cikkei; Jankulov szóbeli (s ugyancsak szóbelileg közvetített) emlékezései; Dávid András hivatkozásai Jankulovra valamint kimerítő tanulmánya a Banović Sekulával foglalkozó délszláv epikai énekekről stb. Ahány útbaigazító mozzanat, majdnem annyi bizonytalansági tényező is egyben a Székely Jánosról szóló hősénekek magyar szövegének a kutatásában, mert a felsoroltak egyike sem írásban rögzített, valóságosan is létező fordításról számol be, hanem csak tervről, szándékról, hírből ismert vagy föltételezett, esetleg objektíve is meglévő, de szövegszerűen ismeretlen munkáról ad hírt. A földterítést megnehezítette a levéltári állományok áttelepítése, újszerű rendezési elvek szerinti csoportosítása, a névírásban történt tévedések, de ugyanígy a Jankulov életútjának követését nehezítő körülmények is: az áthelyezések, felfüggesztések, kitoloncolások stb.

Az itt említett mozzanatok egy részéről maga Borislav Jankulov is nyilatkozott e sorok írójának az ötvenes évek végén és a hatvanas években, amikor más természetű irodalmi kérdések tisztázása végett fölkereste a nyugalmazott tanárt, műfordítót és tudós komparatistát Jaša Tomić-i (Módos) magányában. Ugyanis Borislav Jankulov maga is fordította Madách Az ember tragédiáját, illetve átdolgozta bátyja szerb Tragédiáját, terjedelmes értekezéseket írt róla, s más írásaiban is foglalkozott Madáchcsal és művével. A Jankulovnál 1959-ben tett első látogatás okát az ismeretlen Madáchfordítások felkutatása s a meglévők keletkezésének és egyéb körülményeiknek tisztázása szolgáltatta. Az e tárgykörről folytatott beszélgetésünk során Jankulov kitért a szerb epikai énekek magyar fordítására is, de erről csak irodalmi tevékenysége általános jellemzésekként beszélt. E tevékenységéről azonban ma sem tudunk sokkal többet: a Matica srpska szerkesztésében megjelent írói és irodalmi lexikonok (Jugoslovenski knjževni leksikon, 1971,¹ 1984²; Leksikon pisaca Jugoslavije, II, 1979) nem említik a nevét, holott a Révai Lexikon már 1914-ben fölvette címszavai közé, igaz, „szociológiai író”-ként: „Jankulov Borislav, szociológiai író, szül. Szekerényben (Torontál vm.). 1904-ben ideiglenesen megbízott tanárként működött az újvidéki szerb főgimnáziumban, de Az újkor világjelke és a kereszténység c. disszertációja az ortodox egyház megtámadása miatt az egész szerb sajtónak oly vehemens támadását vonta maga után, hogy a patronátus megbízását megvonta tőle és 1905. az államtól a bajai tanítóképzőnél kapott tanári alkalmazást. 1911. külföldön tanulmányozta a szocializmus legújabb irányát, a földbirtok reformját. Irodalmunkban ő az első ismertetője a történet és a faj kapcsolatainak; idevágó nagyobb szabású tanulmányát a Társadalomtudományi Szemlében tette közzé. Sajtó alatt van tőle a Székely Jánosról szóló szerb románegyűteménynek magyar fordítása.”

A Székely Jánosról szóló „hősrege” megjelenése arra kötelezne, hogy Jankulov e fordításáról értekezzen, valamint, hogy méltassam Jung Károly valóban „hősregébe” illő küzdelmét, amit a kézirat hollétének földerítéséért és közzétételéért vívott, de az előbbire nézve nem tartom magam illetékesnek, az utóbbi pedig önmagáért beszél, s legfeljebb elismerő kommentárokat fűzhetnék hozzá. Vállalkozását a mondottak miatt csak ürügynek tekintem ahhoz, hogy Borislav Jankulov személyéről, munkásságáról és sok szempontból ma is időszerű gondolatairól szóljak, illetve adjak közre néhány dokumentumértékű levelet s másféle szöveget egy-két eligazító szó kíséretében, amely megvilágítja e dokumentumok hátterét. Így kell eljárnom annál is inkább, mert Jung Károly fölveti a kérdést: „... ki volt Borislav Jankulov?”, s mert úgy véli, hogy B. Jankulov „... nevével és fordításaival a jövőben nem lehet nem számolni, ha délszláv hősepika magyar recepciójának és fordításirodalmának kérdését tárgyaljuk”. Továbbá azért, mert – korábbi cikkeimre hivatkozva – megállapítja, hogy „Borislav Jankulov mindkét irányban: szerbről magyarra és magyarról szerbre fordított, szépirodalmat éppen úgy, mint népköltészeti szövegeket. Mindebből azonban nyomtatásban nem jelent meg semmi”. Azt is föltételezi, hogy „A levelezés kutatásával esetleg más adatok is fölbukkanhatnak.”

Elbátortalanító, de legalábbis elgondolkodtató, hogy a magyar kultúra oly őszinte tisztelőjének, egymásrautaltságunk és sokszálú kölcsönösségünk oly buzgó tudatosítójának nyolcvan esztendeig kellett várakoznia (életében 60, halála után még 20 évet), hogy munkája, a Székely Jánosról szóló hőseposz magyar fordítása a nyilvánosság elé kerüljön. Hasonló a sorsa Az ember tragédiája általa készített fordításának is, amely azonban már alig remélheti szerb nyelvű reneszánszát. Ezzel az 1949-ben készült szerb Tragédiával ő csak bátyja, Vladislav esperes (írói álneve: Klearh) átültetésének „második, javított kiadását” készítette elő (kézirata a Matica srpska kéziratárában): „Célom az volt, hogy javítsam s egyszerűsítsem a fordítást, hogy közelebb hozzam az eredetihez, érthetőbbé tegyem az olvasó s ha előadnák, a hallgató számára is. A szöveg javítását az tette szükségessé, hogy ezt a súlyos poémát minél jobb fordításban bírjuk, ez pedig nem könnyű munka az ilyen, eredetiben is nehezen érthető szöveg esetében, s midenekelőtt igen alapos felkészültséget követel meg a tudomány minden ágában, még az asztrológiában is.” – írja bevezető soraiban.

A Vladislav Jankulov fordításával (Tragedija čoveka. Subotica, é.n. Kalangya kiadás) kapcsolatos kérdések tisztázása végett fordultam Miloš Jankulov szarajevói bíróhoz, Vladislav esperes fiához, aki válaszában (1959. X. 26.) közelebbi felvilágosításért Újvidéken élő öccséhez utasított, majd felhívta a figyelmemet arra, hogy nagybátyja, Borislav intenzíven foglalkozott Madách művével. Alig egy hét múlva már Borislav Jankulov levelezőlapját olvashattam* (a bélyegző dátuma 3. XI. 1959.):

* B. Jankulov szerbhorvát nyelvű leveleit cirillikával írta.

Poštovani Gospodine, Vaše pismo primio sam, a bio sam i od svog sinovca Vojislava informisan o Vašoj želji da me posetite i od mene tražite informacije o Madaču, čiju Tragediju sam preveo na srpski i tekst Madačeva poema svestrano objasnio. Ako želite da za svoju disertaciju dobijete i moje sugestije, zato je potrebno da me posetite, jer se to pismom ne može postići. U očekivanju Vaše posete šaljem Vam svoj pozdrav i ostajem sa poštovanjem, Dr Bor. Jankulov.

Jankulov szöbéli felvilágosításait nagyrészt feldolgoztam a Jung Károly által említett cikkekben, illetve A Tragédia délszláv képe című tanulmányomban (in: Utak egymás felé. 1969., különösen 102–107. és 139–149. l.). Ezúttal mindössze egy-két megjegyzést kell fűznöm az itt közölt levelezőlaphoz. Jankulov „disszertációt” említ, noha levelemben „államvizsgálóhoz készülő értekezés”-ről írtam neki. Ezt vélhette doktori értekezésnek, amire a későbbiekben is több ízben utal. A szakdolgozat-szintű és igényű tanulmány az ő adatainak a felhasználásával még 1959-ben el is készült, de – a „műfajnak” megfelelően – kellő filológiai apparátus híján és a publikálás szándéka nélkül. Mindössze egy részletét közölte a HÍD 1962. évi 2. száma, amit – igaz, alaposan megkésve – el is juttattam neki. Idő kellett volna hozzá, hogy a sietősen fogalmazott áttekintést a Tragédia délszláv recepciójáról kiegészítsem a Zmaj előtti idők adaptálási kísérleteivel, a zágrábi színrevitel részleteivel, a szlovén fordítással, a kéziratos fordítások elemzésével, a mű értelmezésével összefüggő problémákkal, a sajtó és a folyóiratok kritikáival és számos mozzanattal. Így aztán, noha ígéretet tettem neki a HÍD-ban közölt cikk kiegészítésére, nem volt mit megküldenem Jankulovnak. Ő azonban olyannyira a magáénak tekintette Madách szerb befogadásának az ügyét, hogy továbbra is éber figyelemmel kísért minden sajtóhírt vagy közlést, amit ezzel kapcsolatba hozhatott. 1964. III. 20-án írta Módosról az alábbi sorokat:

Öcsém Uram Szeli,

Évek sorakoznak, és hijába várom doktorátusi diss[e]rtációjának megígért tiszteletpéldányát, mely oly közelről érinti boldogult bátyám fordítását, hozzá talán a magamét is. Most, miután a Maticánk referátumában olvastam becses nevét a doktori címmel, vehettem tudomást letett doktorátusáról melyhez őszintén gratulálok. Az én fordításom egyre hever, bár belekeztem a jelenetek illusztrálásába is, egyre remélve hogy sikerül nyomtatása. Hiába, erre alig kerül egyhamar sor. Annak idején megígérte hogy a magyar körökben proponálni fogja mert az csak a magyarok érdekében volna. Egyébként, hiába van három fordításunk is, mikor egyik sem hibátlan. A Tragédiát csak igazi historikus, filozófus és művészi lélek fordíthatja le; olyan a ki ihletettséggel bír és át tudja élni a szerzőt és a magyarság tragédiáját. Tiszteli Dr Jankulov B.

Amikor később maga is belátta, hogy a szerb nyelvű Tragédia újbóli, javított, átdolgozott kiadására nem igen számíthat, más módon igyekezett

szolgálni az előző lapján említett „magyar édeket”. Ugyanez év december 22-i keltezésű lapján írja:

Igen Tisztelt Kollegám,

Ígéretéhez képest hogy alkalomadtán belevon engem a magyar–szerb történelmi és irodalmi vonatkozások tanulmányozásába, úgy látom, hogy most a járások eltörlésekor alkalom volna a probléma megvalósítására. Talán egy magyar tört.–irodalmi fakultás keretében Zrenyaninban a több mint fél millió vojvodinai magyarság számára. Szeretném, ha egy vasárnapon idefáradna hozzám megbeszélésre és személyesen átvenné tőlem e vonatkozású terjedelmes művet: Srpsko–mađarski odnosi u rošlosti u proslosti áttanulmányozásra.
– Tisztelettel Dr Jankulov

Erre a látogatásra és megbeszélésre majd csak jóval később, 1967 november tizennegyedikén kerülhetett sor Božidar Kovaček docens társaságában, a véletlen jóvoltából éppen házi védszentjei: Kuzman és Damjan napján. Így részesei lettünk annak, ami ezzel jár: házszentelés egyházi ritus szerint, tömjénfüst, szíves traktálás. A falon a kettős védszent képe. A patriarchális görögkeletiség, az ikonok hangulata, a hamisítatlan ortodoxia légköre veszi körül Ádám és Éva alakját is, ahogy sorra bemutatja olajba festett Madách-illusztrációit. Ez lenne hát a „magyarón” Jankulov, aki Pancsován, Újvidéken kibékíthetetlen konfliktusba került saját egyházával a vallási vagy a tudományos princípium primátusának a kérdésében? (*Moja autobiografija*. Matica srpska, Kézirattár).

Kovaček a Matica képviselőjében folytat vele tárgyalásokat kéziratának átvételéről, jómagam a Tragédia szerb recepciójáról írt dolgozatom szövegét szeretném véglegesíteni, ehhez tudakozódom nála a mű fordításának és értelmezésének néhány részlete felől. Megállapodunk, hogy egyéb fordításainak ügyében egy későbbi időpontban kereselem fel.

A két héttel látogatásunk után írt levelében (postabélyegző: 28. XI. 67) ismét főként a Tragédia kérdése foglalkoztatja. Részletesen fejtegeti történetfilozófiai, etikai, vallásbölcseleti s részben költői-művészi vonatkozásait, mintegy kivonatolva terjedelmes tanulmányának a mondanivalóját, amely nyomtatásban a Klearh-féle fordítás bevezetéseként jelent meg, de az abban hangoztatott „faji” szempontok mellőzésével. Mind a bátyja fordításához írt bevezetőjét, mind pedig az 1949-ben írt hosszabb elemzését (kézírata a Matica srpska kéziratárában) bemutattam A Tragédia délszláv képe című tanulmányomban. Itt csak azt kell megjegyeznünk, hogy e levél a HÍD 1962 februári számában közölt cikkemre reflektál, a levél végén említett „együttműködés” pedig ugyancsak a HÍD 1967 májusi számában megjelent (s neki is megküldött) közleményre, amely a szervezés alatt álló Hungarológiai Intézet céljait és munkafeladatait ismertette. A levél bevezető és záró gondolatait közöljük:

Mnogopoštovani Kolega

Mnogo sam vam zahvalan na časopisu Hid koji me jako impresionira svojom sadržinom u poređenju sa našim Letopisom Matice koji se već do vulgarizacije srozao. Mnogo vam zahvaljujem na druđu [sic!] vašem oko moga prevoda Tragedije koji se, nažalost, kroz trnje i granje probija u džungli naše duhovne javnosti. Želeo bih da ga svestrano proučite i da sve svoje učinite za njegovo obnarodovanje, jer sa uverenjem kažem da to jedini tačan prevod, uz to lak i osposobljen da se u glumi predstavi.

Ne slažem se sa svom bratom, da se drame ne pišu radi pozorišta,² jer gluma nije tehnika, reprodukcija, već umetnost, stvaralaštvo, samo ako su glumci dorasli predmetu, shvatili ga i sposobni za prikaz. To sam hteo da im omogućim svojim prevodom. Ne slažem se sa Prohaskom³ u shvatanju smisla tragedije kao nekog verskog posla. Daleko od tog. Tragedija je umetničko delo, filozofija istorije[...]

A továbbiakban Jankulov kifejté már ismert álláspontját Ádám, Lucifer és Éva szerepéről a mű koncepciójában; rámutat, hogy a „mi papjaink” (ti. Klearh és Prohászka) azért nem értik meg a Tragédia lényegét, mert az egyház árnyékában nem látják meg Krisztust, a kereszténység valódi értelmét, azt, amivel költőnk messze Milton, Goethe, Byron és Njegoš előtt és fölött áll. Befejező részében személyessé válik a levél hangja, el is bizonytalanodik, mintegy előrejelzésként röviddel ezután bekövetkező kedélyborulásának:

Sad da predem na svoje radove. Mislim da bi trebalo da ih i vi pregledate i bar referišete o njima. Ja nastojavam da se što pre štampaju, ma u najskromnijem izdanju, a odričem se svakog honorara. Kada sam mogao toliki muzej da poklonim narodu svom, mogu se odreći i honorara, glavno mi je da se radovi štampaju još za života mi, ma i u partijama. Od vas očekujem štampanje mađarsko-srpskih odnosa u jeziku. To je čisto mađarska stvar. Pre par dana predao sam Matici i Filosofiju jezika gde mnogo navodim i mađarski jezik, pa bi trebalo i, po potrebi, ako Matica ne bi ga prihvatila, vi da štampate u vašim časopisima. Imate svakako i svoje slikare, pa bi trebalo i moje slikarske radove prikazati, (oko 50 mojih originala), nekoliko i mađarskih motiva, pa ih sa fotografijama objaviti. To bi bila, držim, naša saradnja. I sada imam u planu jedan mađarsko-srpski motiv iz istorije ili etnografije da izradim i našu simbiozu iz prošlosti da predstavim u živopisu. Molim vas za vaš odgovor i rešenja vaša za oživiljenje tih mera – po potrebi i Kisfaludi Dr. i Akademije u Pesti. – Vaš Dr B. Jankulov⁴.

Alig egy hónapra a fenti után, december 26-án postázta egyik legtalányosabb, gondolatilag legkevésbé rendezett levelét, pontosabban küldeményét. Nehezen olvasható kézírás; „helyspóroló” függőleges sorok a

margón; a különböző méretű kockás, vonalas meg fluszpapírlapokon verstördékek, népdal és nótaszövegek, Arany-balladák, Heine-dalok szerb fordítása. Aláírás nélküli rövid kísérőszöveg. A boríték hátsó oldalán a feladó neve mellett, afféle végső meghagyásként, reszketeg betűkkel: „Tragediju mi svakako objavite, s Maticom sam se sporazumeo”.⁵ Nyoma sincs az előző levél magabiztosan érvelő, a „mi papjainkkal” perbeszálló, tiszta és logikus gondolatvezetésnek a Tragédia történetfilozófiai mondanivalójáról. Az első s legerősebb benyomás: konok, szinte rögeszmés ragaszkodás ahhoz, ami egykor volt, ami letűnt s amiből talán még menteni lehet valamit. Az öregség: szegénység, kifosztottság, botorkálás a romok között, görcsös kapaszkodás kilenc évtized hordalékába, értékzavar. Azé az emberé, akinek a szemhatárát térben a módosi alvég szélső házsora zárja le, időben meg a Kisfaludi Társaság. Nehéz megszabadulni Illyés versének sugalmazó képétől, amelyben az öregség és a szegénység fog össze, hogy „sarkaló önzéssel” hordja halomba, amit még talál e maradék életben: „... szegeket, ócska sámfát, rossz bögrét, régi kalapot / elkopott seprút, tollat, csontot...” Kísérőszöveg:

Mnogoštovani Kolega

Ja vam ovde šaljem niz prevoda iz mađarske poezije, narodne i umetničke, uveren da je za uzajamno upoznavanje naših naroda najpotrebnije i najpreče. Molim vas da ih u svom Hidu što pre objavite. Ne tražim nikakve čak ni moralne nagrade, pa vas molim da Akademiju i Kisfaludi Társaság o tome izvestite. Ja sam od Akademije već nagrađen knjigama dakle poznat sam onde. Možda bi trebalo i Nemzeti Muzeum o tom izvestiti. Ja sam voljan da i novih prevoda plasiram kod vas, ako bi koji rad bio sada prihvaćen.

Šta je sa mojom Tragedijom [olvashatatlan szó] izvestite me. Uskoro mislim da i od Petefija, Verešmartija, Jokaija prevedem nešto. Danas, kada kod nas jedva neko od starih da govori mađarski, a Srba naglo nestaje u Mađarskoj jedva će ko i moći da radi na tom polju. Ja sam skoro jedini još iz te generacije, pa mislim da ne treba da se namećem vama. A, to nije lako, jer su ti veliki pisci koje nije lako presaditi u našu književnost. Većina ni ne sluti, koliko je blago ona u Mađara. Ono što imamo od naših pisaca, Branko i dr: malo je. Pa zato iskoristite od mene.

Ja vas srdačno pozdravljam i mislim da ste me razumeli. I u negativnom slučaju odkucajte te prevode i pošaljite mi 2 primerka.⁶

További látogatástervekről és levélbeli érintkezéseinkről beszél két utolsó levelezőlapja. Az első (1968. IX. 23.) a Hungarológiai Intézet szervezésével és előkészítő munkáival van összefüggésben:

Kedves Kögám

Szívesen látom mindenkor, de e héten még tataroznak és meszelnek, így hát a hét végén vagy a jövő hét elejétől kezdve bármikor rendelkezésére állok. Az én említett történelmi művem a magyar-

szerb nyelvi és kulturális vonatkozásairól szól és azt önök elvitték mikor ketten itt voltak. Szeretném ha a Maticában átnézné és esetleg rendelkezne velem, mert hisz önöket magyarokat is érdeklí. Tervembe vettem, hogy e témát magyarul is kidolgozom és akkor rendelkezésére bocsátom. Már dolgozom is rajta. Van egy magyar ethnológiai és egy archeológiai munkám, azokat odaadom Önnek.

Szívesen látom és várom mindenkor, addig is vegye tiszteletemet
Dr Jankulov B.

Ma már nehezen tudnám megmondani, mi volt az oka, hogy akkor nem tehettem eleget a szíves hívásnak, noha magam kezdeményeztem a látogatást. Sajnos, az végleg el is maradt: Borislav Jankulov 1969. április 17-én kilencvenegy éves korában elhunyt. Utolsó levelezőlapját (1968. X. 14.) úgy őrzöm, mint soha le nem törleszthető adósságaim egyikének mementóját:

Poštovani Kolega,

Već treća nedelja prođe od kako ste javili da dolazite i ja vas odmah pozvao a Vas nema. Spremio sam radove koje bih da Vam uručim i da se s Vama sporazumem. Matica mi poručuje da bi mi sve radove odkupila, jer štampati ih još ne može. Ja bih, međutim želeo da se štampaju. Trebalo bi da znam, jeste li Vi u mogućnosti da što štampate. Poslao sam svesku prevoda od Verešmartija, Aranja, Petefija u boljem prevodu od ranije i prevode Kostićevih balada na mađarski jezik, jer smatram da su obe grupe više u Vašem interesu, Vašu kulturu širi. Ne možete li ni prevod Vaših pesnika da štampate, molim Vas da tu svesku prevoda na srpski predate Matici kao drugo bolje izdanje za štampanje u Letopisu, pa mi javite što oni nameravaju. Mislim, šteta bi bila da taj rad tako nehatno propadne. Kako mislite sa Tragedijom? Ne bi li mogli Pen klub i druga društva da je izdadu? Ja bih i dalje prevodio i mađarske članke pisao, ali da znam da će se obnarodovati. A tu bi trebalo i Vaš sud i mišljenje da znam. U svakom slučaju da dođete, bićete moj gost. Sa pozdravom Vaš saradnik Dr Borislav Jankulov⁷

Jegyzetek

¹ Tisztelt Uram, megkaptam levelét, s Vojislav unokaöcsémtől is értesültem az Ön óhajáról, hogy meglátogasson, s információkat szerezzen tőlem Madáchról, akinek Tragédiáját lefordítottam, s Madách poémájának a szövegét sokoldalúan megvilágítottam. Ha disszertációjához szuggeszióimra is igényt tart, fel kell hogy keressen, mert erre levélben nincs lehetőség. Látogatását várva üdvözlöm, s maradok tisztelettel Dr. Borislav Jankulov.

² „Jaj annak a fordításnak, amely azért készül, hogy a színészek könnyebben megtanulhassák” – írja Vladislav Jankulov Szirmai Károlynak. Borislav Jankulov a Híd cikkéből ismeri bátyja álláspontját (HÍD, 1962. 2. szám, 172. l.)

³ B. Jankulov, bátyja fordításához írt bevezetőjéből következtetve, ismerte az egyház véleményét a műről, amit Prohászka így fogalmazott meg: „Igazán bensőséges, vallásos lelkekre Madách Tragédiája kínos benyomást tesz”

⁴ Igen tisztelt Kollega, Hálásan köszönöm a HÍD c. folyóiratot, amely tartalmával igen nagy hatást tett rám a mi Maticánk Letopisával összehasonlítva, amely már egészen vulgáris szintre süllyedt. Sokszor köszönöm fáradozását az én Tragédia-fordításom körül, amely, sajnos, szellemi közéletünk ágas-bogas dzsungelének tuskéi között töri az utat, magának. Szeretném, ha tüzetesen áttanulmányozná s odahatna, hogy megjelenjen, mert bizvást állítom, ez az egyetlen pontos fordítás, e mellett könnyen érthető, alkalmas a színrevitelre.

Nem értek egyet a bátyámmal, hogy a drámákat nem színpadi előadás végett írják, mert a színjátszás nem technika, reprodukció, hanem művészet, alkotás, persze ha a színészek fel tudnak emelkedni a tárgyhoz, megértik és képesek előadni. Ezt szerettem volna fordítással lehetővé tenni a számukra. Nem értek egyet Prohászkanak a felfogásával, hogy a Tragédia lényege, értelme a vallásra tartozik. Korántsem. A Tragédia művészi alkotás, történetfilozófia (...)

Most rátérek saját munkáimra. Úgy gondolom, Önnek is át kellene néznie s legalább referálnia róluk. Azon vagyok, hogy minél előbb nyomdába kerüljenek, akár a legszerényebb kiadásban, s lemondok mindenféle tiszteletdíjról is. Ha már akkora múzeumot (?) ajándékozhattam népemnek, lemondhatok a honoráriumról is, az a fontos, hogy még életemben megjelenjenek, akár részletekben is. Öntől a magyar–szerb nyelvi kölcsönösség megjelentetését kérem. Ez teljesen magyar ügy. Néhány nappal ezelőtt átadtam a Maticának A nyelv filozófiáját is, amelyben gyakori magyar idézetek vannak, így szükség esetén, ha a Matica nem fogadná el, maguknak kellene megjelentetniük folyóirataikban. Festőművészek is vannak, be lehetne mutatni hát festményeimet is (mintegy 0 eredeti képem van), köztük magyar motívumok is, közölni kellene fényképüket. Úgy vélem, ebből állna a mi együttműködésünk. Most is tervezem egy magyar–szerb történelmi vagy ethnographiai motívum feldolgozását, múltbeli szimbiózisunk életképszerű bemutatását. Kérem válaszáat és javaslatait e tervek megvalósításához – ha kell, a Kisfaludi Társaságét és a pesti Akadémiáét is. Az Ön. Dr. B. Jankulovja.

⁵ „A Tragédiát mindenképpen adják ki, megegyeztem a Maticával”

⁶ Igen tisztelt Kollega

Mellékelve küldök egy sor fordítást a magyar nép- és műköltészetből azzal a meggyőződéssel, hogy népeink kölcsönös megismeréséhez ez elsődrendűen fontos és sürgős. Kérem, hogy Hídjukban minél előbb közöljék. Nem kívánok semmilyen erkölcsi elismerést, s kérem, hogy erről az Akadémiát és a Kisfaludi Társaságot is értesítse. Engem az Akadémia már megjutalmazott könyveivel s ott már ismernek. Talán a Nemzeti Múzeumot is értesíteni kellene. Hajlandó vagyok újabb fordításokat is elhelyezni önöknél, ha elfogadnák.

Mi van a Tragédiámmal [olvashatatlan szó] értesítsen röviden. Hamarosan Petőfitől, Vörösmartytól, Jókaitól is szeretnék lefordítani valamit. Ma, amikor nálunk alig néhány öreg beszél már magyarul, a szerbek pedig igen gyorsan fogynak Magyarországon, alig lesz képes valaki e téren munkálkodni. Majdnem az egyetlen vagyok ebből a nemzedékből, s úgy vélem, ezzel nem kellene terhükre lennem. Ez [a munka] nem éppen könnyű, mert ezek nagy írók, akiket nem könnyű átültetni a mi irodalmunkba. A többség

nem is sejtí, milyen hatalmas kincse ez a magyarságnak. Amivel mi rendelkezünk, Branko stb: kevés. Ezért használjanak föl.

Szívélyesen üdvözlöm, s remélem, megértett. Nemleges esetben is gépelje le e fordításokat, s küldjön 2 példányt.

*

A fenti levélhez Jankulov a következő fordításokat csatolta: Ladislav V; Klara Zač; Seka Agnica; Sudenje pred lešem (V. László; Zács Klára; Ágnes asszony; Tetemre hívás) Iz mađarske narodne poezije (5 vers ill. versszak)

Mađarske narodne pesme (9 vers ill. töredék)

Po Hajneu (Tiho struji kroz srce mi . . .)

A „népköltészet” ill. „népdalok” címen közölt szövegek kivétel nélkül népies mődalok, „nóták”; egyebek között: Itthagynom a falutokat nemsokára . . . ; Lehullott a rezgő nyárfa . . . ; Megszólint a kecskeméti öreg templom nagy harangja. Jankulov fordítási gyakorlatának és formaképzésének a bemutatására közöljük az V. László szerb fordításának első két versszakát és az Itthagynom a falutokat . . . népies dalszöveg egy strófáját, amely mellett ez a megjegyzés olvasható: Ovu! (Ezt!)

Ladislav V (od Jovana Aranja)

Burne tamne noći Jugo pobesne
Limen pet'o škripi sa kule budimske
„Ko je, šta je? Samo to.”
„Okren' se kralju, nastavi spavak,
Od pljuska samo prozor taj trese se.”

Oblak se rastvori
Kroz otvor voda sa munjom zaori
I tutnjom groma kroz cevi prolazi
Poplava preteći
„Što buni masu, zakletvu tražel' mi?”
Narod tvoj, kralju, mrtvilom miruje
Tek nebo s nebo samo buni, rasiplje gromove.

*

Napuštam vam selo vaše evo uskoro,
Odlazim u tuđe kraje od vas daleko
Bezvezdane tamne noći zbogom ću ti draga reći
Suze moje nek ne vidi niko niko mi.
A kad odem, zlo o meni ne pominjite,
Ojadao nikog nisam, svi to znadate.
Prebacit mi nemaš ni ti [?] ikakvo,
Samo da te silno sljubah, silno, očajno!

elt Kollega, Márít harmadik hete is elmúlik, hogy jelentette jövetelét, én is rögtön meghívtam, Ön azonban sehol sincs. Kikészítettem a munkákat, amelyeket át akarok adni, s meg akarok állapodni Önnel. A Matica azt üzeni, hogy minden munkámat felvásárolná, mert kiadni még nem bírja. Én azon-

ban szeretném, ha megjelenének. Tudnom kellene, hogy Önöknek van-e lehetőségük, hogy kiadjanak valamit. Küldtem egy füzetnyi Vörösmarty, Arany, Petőfi-fordítást jobbat az előbbieknél, s Kostić balladáinak magyar fordítását, mert úgy vélem, hogy mindkét csoport inkább az Önök érdekében áll, az Önök kultúráját terjeszti. Ha saját költőik fordításait sem adhatják ki, kérem, hogy a füzetet a szerb fordításokkal adja át a Maticának kiadásuk végett a Letopisban, s jelentse, mi a szándékuk. Úgy vélem, kár lenne, ha ez a munka hanyagságból elveszne. Mit gondol tenni a Tragédiával? Nem tudná a Pen klub vagy más társaság kiadni? Én továbbra is fordítanék s írnék magyar cikkeket, ha tudnám, hogy valamit ki is adnak. Erről az Ön véleményére is szükségem lenne. Ha jön, mindenesetre az én vendégem. Üdvözli munkatársa Dr. Borislav Jankulov.

Rezimé

Povodom objavljivanja jednog ciklusa južnoslovenskih epskih pesama

Pronalaženje i objavljivanje rukopisa mađarskog prevoda ciklusa narodnih epskih pesama o Banović Sekuli, dela Borislava Jankulova (1878–1969) sa početka ovog veka, daje povod autoru ovog napisa da objavi prepisku između njega i B. Jankulova i na taj način osvetli njegov prevodilački rad i njegovo interesovanje za mađarsku literaturu. Pisma i drugi pisani dokumenti daju uvid u Jankulovljevu književnu orijentaciju kao i u njegovo shvatanje pojava u sferi estetike, filozofije, kulture, istorije itd. Najviše ga okupira briga za što tačnijim i misaono što adekvatnijim prevodom Madačeve „Čovekove tragedije”. Po njegovom sudu ni Jovan Jovanović Zmaj, ni ostali kasniji prevodioci nisu shvatili suštinu Madačeve filozofije i upravo to je razlog da ti prevodi nisu uspeali da pruže puni izraz književnog ostvarenja. Detaljnije se bavi i kritikom srpskohrvatskog teksta prevoda „Tragedije” svoga brata, Vladislava Jankulova. Ukazuje na krivo tumačenje ideje (ideologije) hrišćanstva od „naših popova” (misli na Kleartha i Prohasku) koji usled svojih dogmatskih ograničenosti reduciraju filozofiju Madačeve „Tragedije” na versko-crkvenu problematiku. Iz prepiske se može steći uvid i u druga područja Jankulovljeve delatnosti i u njegovo bavljenje naukom (etnografska istraživanja, kulturna istorija, književna i lingvistička komparatistika itd.). Ovi prilozi mogu doprineti boljem upoznavanju naučnog opusa i književnog rada B. Jankulova koji inače nije do sada prikazan ni u jednom jugoslovenskom književnom leksikonu.

Summary

On the Occasion of Publishing the Translation of a Cycle of South-Slav Heroic Poems

Finding and publishing the manuscript of the Hungarian translation of the heroic folk-poem cycle on Sekula Banović, the work of Borislav Jankulov (1878–1969) from the beginning of the 20th century, has moved the author of this essay to publish the correspondence between him and B. Jankulov, illustrating thereby his translation work as well as interest in Hungarian literature, too. The letters and other written documents, give an inside view of Jankulov's literary orientation as well as of his comprehension of the phenomena in the sphere of aesthetics, philosophy, culture,

history etc. Above all, he concerns himself with the as accurate and as adequate as possible translation of Madách's „Human Tragedy". In his opinion, neither Jovan Jovanović Zmaj, nor the other later translators understood the essence of Madách's philosophy and, exactly for this reason, these translations couldn't give the full expression of a literary work. He gives critical and detailed analysis also of the Serbo-Croatian version of the „Tragedy" translated by his brother, Vladislav Jankulov. He points to the misinterpretation of the idea (ideology) of Christianity by „our priests,, (thinking thereby of Klearh and Prohaska) who reduce – because of their dogmatic narrow-mindedness – the philosophy of Madách's „Tragedy" to religious-ecclesiastical problems. The correspondence gives an inside view also of other Jankulov's fields of activities and scientific investigations (ethnographic researches, cultural history, literary and linguistic comparatistics, etc.). These works may contribute to better understanding B. Jankulov's scientific opus and literary work which has not been presented in any Yugoslav lexicon up to the present.